

Állami befolyás a francia gazdaságban: válságtól válságig

SOMAI MIKLÓS

*Franciaországban több száz éves hagyománya van az állam gazdasági életbe történő beavatkozásának. E hagyományban jelentős színt képvisel a közszolgálat speciálisan francia értelmezésére, lényegében a kollektív, nemzeti szintű haszonra (jelesül a társadalmi, gazdasági és területi kohézióra) való szüntelen törekvés. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a francia gazdaság működése, illetve az államnak abban játszott szerepe napjainkban alapvetően különbözne a többi fejlett európai országtól. Bár a kormányzati beavatkozás a 20. század államosítási kurzusai révén több hullámban is megerősödött, az 1980-as évek közepe óta Párizs nem tehet mást, mint hogy a nemzetközi gazdaságpolitikai trendeknek (neoliberalizmus, új közszolgálati menedzsment, globalizáció) megfelelően igyekszik betagozódni a deregulációban, a privatizációban és általában az állammal szemben a piac szerepének megerősítésében hívő partnerei közé. Ha ennek ellenére úgy tűnik, hogy a francia bankrendszer az átlagosnál ellenállóbbnak bizonyult a globális pénzügyi válsággal szemben, avagy a kormányzat törvényekkel is igyekszik a versenypiac egyes cégeit a portfóliójában tartani, e jelenségek mögött nem valamiféle új keletű dirigizmust, vagy gazdasági patriotizmust, sokkal inkább a francia elit közös oktatási-kulturális gyökereivel, illetve a belpolitikával, a belpolitikai mozgástérrel kapcsolatos okokat találunk.**

Journal of Economic Literature (JEL) kód: L33, O16, H82, H12, H13, G34, G38.

Nagy társadalmi-gazdasági válságok idején mindig fellángolnak a viták az állam gazdaságban betöltött szerepéről, és annak optimális mértékéről. Ez a 2008-as globális pénzügyi válság kitörése után sem volt másképpen. És bár a neoliberális paradigma nem tört meg, a privatizációs kurzus a Lehman csődkérelme után is folytatódott (úgy a világgazdaságban, mint Franciaországban),¹ azért az említett vita messze nem dőlt el. A magánosítás folytatódásával párhuzamosan az állami szerep erősödése is megfigyelhető: egyrészt a

Somai Miklós, az MTA KRTK Világgazdasági Intézet tudományos főmunkatársa. E-mail cím: somai.miklos@krtk.mta.hu

* A cikk alapjául szolgáló kutatást A kapitalizmus változatai – a közvetlen állami gazdasági szerepvállalás változatai című, 112069 azonosító számú NKFIH-projekt támogatta.

¹ A Lehman Brothers csődvédelmi kérelme (2008. IX. 15.) utáni öt évben közel 40 milliárd USD értékben adtak magán kézbe állami vagyont Franciaországban (*Privatization Barometer*, online).

részvényesi pozíción alapuló befolyásra ható állami szabályozás, másrészt a köztulajdonú cégek (gyakran a nemzetgazdasági határokat is átlépő) terjeszkedése révén.

Jelen írás célja, hogy bemutassa az államnak elsősorban a közösségi tulajdonú vagy ellenőrzésű vállalatokon keresztül megvalósuló gazdasági szerepvállalását Franciaországban.

A cikk – a centralizációs hagyományokkal, az államosítási, illetve a privatizációs kurzusokkal, valamint ez utóbbiak közötti határkönek tekinthető 1983-as fordulópont háttérével foglalkozó részeket követően – a globális pénzügyi válságtól napjainkig tartó időszak elemzésére, illetve azon belül két fő témára, a francia bankrendszer válságtűrő képességére, valamint az állami vagyongazdálkodásra koncentrálnak.

Hagyományok

Franciaország – többek között IX. (Szent) és XI. (Óvatos) Lajos uralkodásának köszönhetően – már a 15. században is meglehetősen centralizált államnak számított. A gazdasági erőforrások központosítása csak tovább fokozódott a Nagy Évszázadban² az abszolutizmus kiépülésével, az elsősorban Richelieu és Mazarin nevéhez fűződő fiskális megszorítások, valamint a colbert-i merkantilizmus révén. A mai értelemben vett (az állam meghatározó befolyása alatt álló) első állami vállalatok a Colbert kezdeményezésére létesített királyi manufaktúrák voltak (*Chevallier, 1979, 16. o.*).

A 17. századtól (Sullytól, IV. Henrik pénzügyminiszterétől) kezdődően kialakult hagyomány szerint a francia kormányzatszerkezet erős kapcsolat fűzi az üzleti élethez. Ez utóbbi és a központi hatalom mintegy párhuzamosan, majdhogynem egymást kiegészítve fejlődött, s kettejük viszonyára jellemző, hogy a gazdasági ügyekben az állam mindig intervencionista, beavatkozó politikát folytatott. Németország vagy éppen az Egyesült Királyság gyakorlatától eltérően, ahol az állam gazdasági befolyása az aktuális politikai klíma függvényében változott, a franciáknál állandósult a „nagy kormány” gyakorlata (*Meisel, 2014, 81. o.*).

Általánosan véve és kissé leegyszerűsítve, a francia kapitalizmus az állami szerepvállalást illetően két alapvető ponton különbözik a többi tőkés országtól. Egyrészt strukturális értelemben, ami a hosszú múltra visszatekintő, stabil centralizációs hagyományok talaján kitermelte az állandó és *de facto* jelentős hatalommal felruházott, a kormányváltásokkor is helyükön maradó főtisztviselők által irányított állami testületeket. Másrészt történelmileg az 1789-es forradalom révén, mely a közzolgálat francia értelmezésébe kitörölhetetlenül

² A IV. Henrik-től XIV. Lajos uralkodásáig, azaz 1589-től 1715-ig terjedő időszak, amikor Franciaország politikailag és főleg kulturálisan a legnagyobb hatást gyakorolta a kontinens és tágabban az egész világ fejlődésére.

„beleégette” – a boldog és szabad élethez való joggal összefüggésben – az emberek igazságos (értsd: egyenlőségen alapuló) ellátására való törekvést (*Kolm*, 2010, 5. o.).

Államosítások kora

A kormányzat 20. századi gazdasági szerepvállalásában több hullámban bekövetkező ideiglenes erősödések a kor társadalmi-gazdasági megrázkódtatásaira adott válaszként értékelhetők. Az államosításokra jellemzően a válságidőszakok végén került sor, amikor a politikai és gazdasági klíma ezt nem csupán lehetővé, de részben szükségszerűvé is tette.

Az első államosítási hullám az 1936–38-as Népfronthoz (baloldali pártszövetséghez) kötődik, és alapvetően az 1929–33-as válság tanulságaira épült, illetve annak következményeit (például tőkehiányt) volt hivatott orvosolni. Állami szubvenciók tökerészesedéssé konvertálása révén jött létre több vegyes tulajdonú társaság (például SNCF, Air France), de a piacgazdaság befolyásolását célzó első felügyelő, szabályozó hatóságok (például Gabonahivatal)³ felállítása, vagy a jegybank működésének megreformálása⁴ is eme korszak terméke.

A második világháború hatalmas rombolása után az államosítás mögötti politikai szál a francia ellenállás 1943-as programjáig vezethető vissza,⁵ és persze az sem feledhető, hogy a felszabadulás körüli időszakban a kommunista párt volt a legnagyobb politikai erő az országban (*Brucy*, 2001, 67. o.). A németek, valamint a németekkel együttműködő franciák által birtokolt cégek és üzletrészek – például a Renault autógyár és az Havas hírügynökség – állami tulajdonba kerültek. Az államosítás gazdasági motívuma az általános tőkehiány és az infrastruktúra-hálózatok (például energiatermelés és -elosztás, közlekedés) újjáépítési igényei közötti szakadékban keresendő. A politikai és a gazdasági motívumok egymást erősítve jelentek meg a pénzügyi, biztosítási szektor jelentős részének – a nagy takarékbankok, az ingatlan- és az agrárhitelezés – közösségi ellenőrzés alá vonásában, ami elősegítette, hogy a magánmegtakarítások a kiépítendő állami szféra nagyberuházásai felé áramoljanak.

³ A hivatal az árszabályozással, a raktározás és az export/import tevékenység monopolizálásával a kistermelőket próbálta segíteni a trösztök/nagymalmok erőfölényből származó visszaéléseivel szemben (*Bajomi*, 1938).

⁴ A jegybank reformja során a közgyűlés összetétele megváltozott: azon – a korábbi 200 legnagyobb részvényes helyett – az összes francia állampolgárságú részvényes részt vehetett, és mindenki egy szavazati joggal rendelkezett, az általa birtokolt részvények számától függetlenül (Banque de France, online, 207. o.).

⁵ „Az energiaforrásokban, bányakincsekben, bankokban és biztosítótársaságokban testet öltő termelési eszközöknek vissza kell térniük a Nemzethez”. A programban – a mozgalom megosztásától tartva – kerültek a termelőeszközök államosítására/társadalmosítására vonatkozó kifejezéseket (*Andrieu et al.*, 2014).

A 20. század harmadik nagy, *Mitterand*-féle államosítási hullámának háttérben is megtalálható az ideológiai, gazdasági okok kettőssége. A szocialisták az érintett cégek teljes körű államosítására törekedtek, amivel egyrészt a Banque de France főrésztvényeseinek örökösiként számon tartott ipari, pénzügyi elitet igyekeztek megfosztani befolyásuk gazdasági alapjától, másrészt a külföldi tőke franciaországi terjeszkedésének visszaszorítását célozták. Ugyanakkor az államosítás, legalábbis az ipari vállalkozások esetében, csupa olyan cégcsoportot érintett, melyeknek az ideológiai megfontolásokon túlmenően is sürgős állami segítségre volt szükségük (*Cohen*, 1993, 794. o.).

Míg az 1945-ös államosítás még nem terjedt ki a kereskedelmi bankokra, az 1982. február 11-i államosítási törvény alapján – a már említett ipari cégcsoportokon kívül – 39 bank és 2 jelentős pénzügyi társaság⁶ került 100 százalékos közösségi tulajdonba.⁷ Továbbá az állam blokkoló kisebbségi részesedést szerzett az acélipar óriásaiban, valamint egyes csúciparágak (informatika, telekommunikáció, gyógyszer-, repülő-, űr-, atom- és hadiipar) francia és többségi külföldi tulajdonban lévő vállalataiban (*Vessilier*, 1983, 467. o.). Ez utóbbi cégekben történő állami részesedésvásárlást – a már említett politikai, ideológiai okok mellett – nemzetbiztonsági félelmek is alátámaszthatták.⁸

A harmadik államosítási hullámban a többségi részesedésszerzésekkel és a teljes körű átvételekkel a közszektor vállalatainak száma mintegy 3000-re emelkedett, amelyek 1982-ben a francia GDP 23 százalékát állították elő (*Vie Publique*, 2013). Összesen 670 ezer munkahely került át az üzleti szektor magángazdasági részéből a közösségbe, mely utóbbiban a foglalkoztatás – az 1982–1985 közötti években – közel 2,3 millió fővel (az összes alkalmazásban állók több mint 10 százaléka) történelmi csúcsra ért.⁹

⁶ Vállalatcsoportok, amelyek központjában egy, a gazdaság különböző szektoraiban igen diverzifikált portfólióval rendelkező, s ezért a reálszféra nagy részére nyomást gyakorolni képes, a hagyományos kereskedelmi banki funkciót a befektetési társaságával ötvöző bank áll (*Harbula*, 1999, 246–248. o.).

⁷ További 3 bank esetében nem az állam közvetlen, hanem különböző közösségi tulajdonú jogi személyek tulajdonában lévő részvények szintén az államhoz kerültek (*Légifrance onlinea*, Article 12).

⁸ A stratégiai tevékenységek védelme korántsem francia specialitás. Az USA-ban a Defense production act 1988-as ún. Exon–Florio-módosítása széleskörű felhatalmazást adott az elnöknek, hogy az általa stratégiaiának ítélt szektorokban korlátozza a külföldiek amerikai vállalatokban történő részesedésvásárlását. Mivel sem Franciaország, sem az EU nem rendelkezik ilyen jellegű törvényi eszközzel, az állami tulajdon napjainkban is fontos szerepet játszik a nemzetbiztonsági jelentőségű iparágak védelmében (*Cour des comptes*, 2013, 28. o.).

⁹ Az állami részarány az iparban a foglalkoztatottakat tekintve 6,1-ről 18,6-ra, a hozzáadottértékben 8-ról 22,5-re, a beruházások terén 9,2-ről 23,8-ra, az exportban pedig 12,2-ről 32,1 százalékosra nőtt (*Bizaguet*, 1983, 455. o.). A hitelszektor – a szigorúan vett bankszektor, azaz a brókercégeket és a pénzügyi tanácsadókat nem

Az államosítási hullámok értékelésénél pozitív hozadéknak szokták tekinteni, hogy az állami vállalatok hozzájárultak az ország háború utáni modernizációjához (például a gázellátás, a gyorsvasúthálózat és az atomipar terén). A zömében a francia csúcsegyetemről kikerülő vezetők hatékony közszolgáltatásokat szerveztek. S bár az 1981-es államosítás utólag rövid életűnek bizonyult, mégis hozzájárult a francia iparszerkezet időszerű szerkezetváltásához.

A másik oldalon az állami szektor térnyerésével szembeni ellenérzéseket elsősorban az a kettős veszély motiválta, ami egyrészt a kormánynak a napi munkamenetbe való beavatkozásából („kézi vezérlés”), másrészt annak fordítottjából, vagyis abból a kockázatból adódott, hogy az érintett területért felelős állami cég – mai szóhasználattal – foglyul ejti a szabályozó hatóságot.¹⁰

Válság és fordulat

A második világháború után a rendszeres és masszív kormányzati szerepvállalás jellemzően néhány nagy, ún. válságiparágra koncentráldott. A hajógyártás 1951-től, a szénbányászat az 1960-as években végig, az acélipar 1966-tól kapott rendszeresen szubvenciót – bár ezek a támogatások akkoriban még többnyire iparpolitikai indíttatásból és területfejlesztési köntösben (mintegy az adott régió ipari/foglalkoztatási fejlődésének katalizátoraként) jelentek meg. Az 1974–1984 közötti, az olaj- és pénzügyi válságokkal terhes időszak azonban minden korábbinál nagyobb szerkezetváltási kényszert jelentett a francia ipar számára.¹¹

Miközben az ipar egyre újabb és újabb szegmenseit (textil-, nyomda-, bőr- és cipőipar, szerszámgyártás) érte el a válság, az 1981-től hatalomra jutó baloldali kormányzás – ha csak egy-két év erejéig is – megpróbált visszatérni a korábbi voluntarista iparpolitikához. A korábban alkalmazott vállalatmentő eszköztár jelentősen kibővült, mely nem egyszer erőszakos elemeket (például a bankok vagy a helyi önkormányzat együttműködésre kényszerítése, a menedzsment átszervezése, saját emberekkel való feltöltése, a cég állami

számítva – pedig szinte teljes egészében (a likvid eszközök 90,1, a gazdaságba kihelyezett hitelek 84,7, a szektorban foglalkoztatottak 89,9 %-a) a kormány ellenőrzése alá került (*Bizaguet*, 1983, 458. o.).

¹⁰ Ilyen foglyul ejtésről jellemzően két nagy állami cég esetében lehet olvasni. Az egyik az EDF, mely – a szektorban nála felhalmozódó tudásnak köszönhetően – egymaga határozza és valósítja meg a mindenkori francia energiapolitikát, az energiatermelés szerkezetét (benne az atomipar túlsúlyát) (*Kissler–Pautrat*, 2007, 33. o.). A másik az SNCF, mely a TGV (nagysebességű vasút) koncepciójának – a regionális pályák elhanyagolását eredményező – erőltetésével nem csak a szabályozó hatóságot, de a pályavasutat kezelő céget és a regionális döntéshozókat is foglyul ejtette (*Doumayrou*, 2007, 222. o.).

¹¹ A válság méreteire jellemző, hogy 1978 és 1985 között a francia ipari munkahelyek közel egyharmada megszűnt (*Cohen*, 2007, 20. o.).

vevőkörére különadó kivetése stb.) is tartalmazott. A korábbi *katalizátor* típusú funkció helyébe a *védelmező állam* típusú funkció lépett: a kormányzat gazdasági mentőakciói egyre jobban megterhelték a központi büdzt (Cohen, 2007, 10–12. o.).

A neoliberális fordulatra Franciaországban 1983-ig kellett várni. A frank sorozatban 3 egymás utáni leértékelésén, valamint a közsférában 1982 júniusától érvényesített ár- és bérstop bevezetésén túlmenően 1983 márciusában drasztikus megszorításokat jelentettek be.¹² A cégmentésekben is gyökeres változás következett be: a csődbe jutott vállalatokkal kapcsolatos eljárásrendet piaci alapokra helyezték, ügyüket a kereskedelmi bíróságokra bízták. A költségvetést terhelő beavatkozások megritkultak, s a konzultációs, szakmai tanácsadói, elemzői szerepkör került előtérbe. Ha mégis sor került intervencióra, egyre inkább a területi közigazgatási szinteknek kellett a zsebükbe nyúlniuk. És ha életet kellett lehelni egy bajba jutott cégbe, a központi szervek egyre kevésbé tartózkodtak attól, hogy külföldi befektetőt közvetítsenek ki az akcióra.

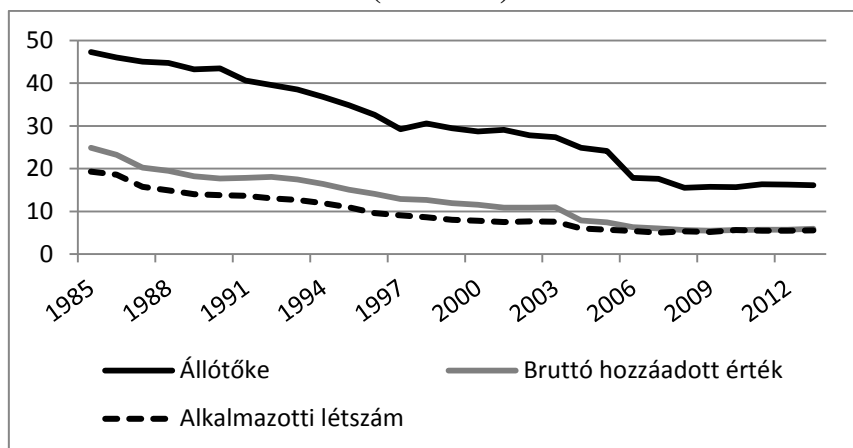
Reprivatizáció

A baloldal 1983-as irányváltása utáni negyedszázad, egészen a 2008-as válságig, az állam gazdasági szerepének leépítése jegyében telt. Politikai hovatartozásától függetlenül a mindenkori kormányzatok – az egyre inkább polgárjogot nyerő neoliberalizmus talaján állva – kötelességüknek érezték a reprivatizációs kurzus folytatását. Az eredmény: az említett időszakban a közösségi tulajdonú cégek gazdasági súlya nagyságrenddel – az állótöke tekintetében harmadára, az alkalmazotti létszámot illetően negyedére, a hozzáadottérték esetében pedig az ötödére – csökkent (lásd az *1. ábrát*).

¹² Azon túl, hogy a közkiadásokat jelentősen visszavágták, új adókat vetettek ki, a tehetőseket államkötvényjegyzésre kötelezték és devizakiviteli korlátozásokat vezettek be (Souriac, 1996, 141–142. o.).

A három mini leértékelés első ránézésre értelmetlennek tűnhet. Ugyanakkor nem felejtendő el, hogy az 1979 óta létező Európai Monetáris Rendszer keretei között csak apróbb, a partnerekkel folytatott tárgyalások eredményeként végrehajtott árfolyam-kiigazítás jöhetett szóba. A tényleges választás így állt fenn: kilépni a rendszerből és hagyni, hogy a lebegő frank magától nagyot gyengüljön, ami lefékezte volna az import beáramlását, megvédve ez által a francia ipart és a munkahelyeket; vagy benne maradni, s a megszorítások révén (a *mainstream* számára) hiteles politikát folytatva elkerülni a sorozatos leértékeléseket, esélyt adni a szerkezetváltásnak és az ipari modernizációnak. Az erős frank jegyében 1983-tól folytatott antiinflációs politika azután el is vezetett az alacsony kamatokhoz, a szerkezeti megerősödéshez és a tartós növekedéshez. A három mini leértékelés végső soron az európai integráció melletti hitvallásként is értékelhető (Asselain, 2002).

**A közszektor súlyának változása Franciaországban 1985–2013 között
(Százalék)**

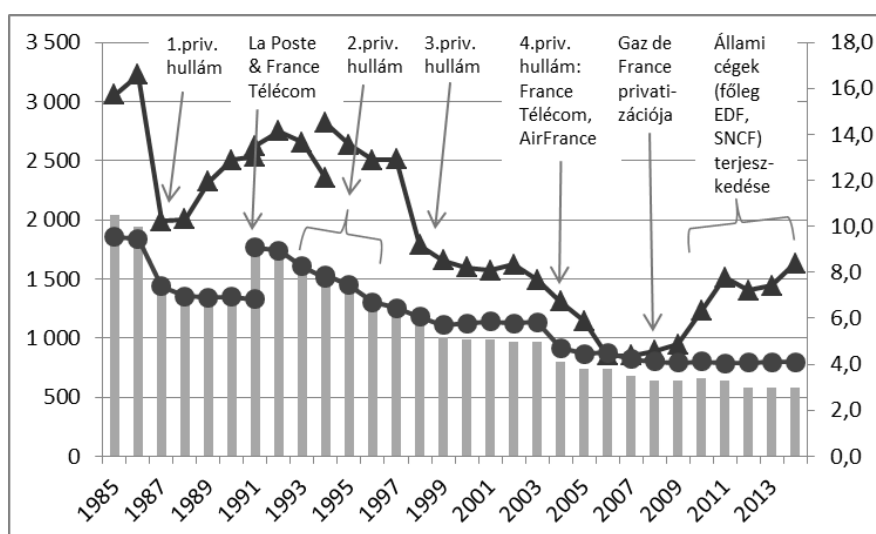

Forrás: INSEE [2016a].

Megjegyzés: Az állami résznek az állótkében mutatkozó 2005 utáni jelentős visszaesése az autópálya-társaságok 2006-os privatizációjához köthető.

A közszektor térvesztése a vállalatok és a foglalkoztatotti létszám abszolút mennyiségében is nyomon követhető (lásd a 2. ábrát). Az állami ellenőrzésű cégek száma közel a negyedére, az ott dolgozók száma pedig több mint a felével csökkent. Az ezekben a vállalkozásokban munkát találók aránya az összes foglalkoztatottakon belül 10-ről 3,5 százalékosra csökkent.

A többségi közösségi tulajdonú vállalkozások és alkalmazottaik száma, valamint ez utóbbiak összes foglalkoztatottakon belüli aránya

Forrás: Saját szerkesztés INSEE [2016b] alapján

Jelölések: Cégek száma:▲(bal skála); dolgozók száma:● (bal skála x 1000); dolgozók összes foglalkoztatottakon belüli aránya: | (jobb skála %).

A szériák szakadási pontjainak háttere: a postai és a telekom szolgáltatásokra az addig hatóságként működő PTT felbontásával létrehozott cégek (La Poste, France Télécom) 1991-től jelentek meg a többségi állami ellenőrzés alatt álló cégek jegyzékében, ami több mint 400 ezer fővel, illetve 2 százalékponttal emelte meg a létszámra vonatkozó adatokat. 1994-től a közösségi vállalkozások számbavételével kapcsolatos módszertani változás áll a szétcsúszó görbék hátterében.

A privatizációs folyamat következtében jelentősen átalakult, illetve megerősödött a francia (nagy)vállalati struktúra. A mindenkori kormány lényegében szabadon dönthetett a privatizálandó cégek részvényesi szerkezetéről. A későbbi esetleges ellenséges felvásárlás elleni védelmet szolgáló kemény magot a folyamatba meghívott – jellemzően 10–12 nagyobb, egyenként a részvények 0,5–5,0 százalékán osztozó, sokszor még szintén privatizálás előtt álló – cég alkotta. Bár a korrupciós vádak megelőzésére való tekintettel igyekeztek más és más kombinációkban felállítani a kemény magot, a privatizált vállalatok élére csakúgy, mint a legfontosabb (igazgatósági, felügyelőbizottsági) posztokra jellemzően a magas rangú politikusok baráti, ismerősi köréhez, illetve a már kialakult francia gazdasági establishmenthez tartozó – az ún. elitiskolákban (ENA¹³, Politechnique) végzett és nagy állami testületekben hosszú éveken át bizonyított – főtisztviselőket neveztek ki.

Mínt hogy a francia cégek egymás részvényeit vásárolták föl, a kereszttulajdonlás olyan kiterjedt hálózata jött létre, amely már önmagában – a tőke jelentős hányadának egy meghatározott kör általi ellenőrzése révén – is szinte kizárta az ellenséges felvásárlást. Ez a gyakorlat (közös képzési gyökerek + kereszttulajdonlás) lehetővé tette az üzleti és politikai érdekek magas szintű összehangolását és védelmét (*Harbula*, 2007, 5. o.). A reprivatizáció nyomán új gazdasági rendszer helyett az *establishment* egymás iránti szolidaritásán alapuló, tőkepiac (kellő mennyiségű tőke) nélkül is meglevő, annak szankcióit kikapcsoló *capitalisme à la française* hagyománya folytatódott (*Bauer*, 1988, 60. o.).

Az államtalanítás nem csupán a magánkézbe kerülő vállalatok nagy száma miatt tartott sokáig, hanem azért is, mert egyes ágazatok (például telekommunikáció) franciaországi deregulációja, privatizációja során végig ütközött a közszolgáltatással kapcsolatos kétféle felfogás, kultúra: az angolszász jogra épülő, termékközpontú amerikai, valamint a római jogra épülő latin-európai. Ezen túlmenően a franciák számára a közszolgálatosság a történelmük, kultúrájuk és jogállamiságuk része, összefügg a feudalizmus végső felszámolásával, mintegy

¹³ École nationale d'administration: nemzeti közigazgatási egyetem.

köz társasági értékeket képvisel. A közszolgáltatásban érvényesül az egyenlőség jogelve, ami a differenciált tarifák révén helyt ad a különböző helyzetű társadalmi rétegek és földrajzi területek közötti átcsoportosításnak, s így erősíti a társadalmi, gazdasági és területi kohéziót.

A deregulációval a közszolgáltatás eme gazdag értelmezése szűkül le egy angolszász típusú univerzális szolgáltatássá, amely végső soron (széles rétegek által megfizethető és elérhető) szolgáltatási minimumot, illetve erre vonatkozó szolgáltatási kötelezettséget jelent. Az új koncepció nem ismeri a közszolgáltatásból eredő kollektív hasznosságot és a vele kapcsolatos pozitív externáliákat, és ellehetetleníti az árrendszerbe beépített kereszttámogatások alkalmazását. A monopólium felszabdalása, a piaci szegmensek szétszedése, a hálózat és a szolgáltatás kettéválasztása mind-mind a történelmi szolgáltatót és az államot gyengíti, miközben a versenyre hivatkozva sokszor globális méretű szereplőknek biztosít hozzáférést az adófizetők pénzén kiépített és üzemeltetett infrastruktúrához. S az eredmény: a monopólium helyén oligopol piac jön létre (*Musso, 2008, 15–18. o.*).¹⁴

Míg a globális pénzügyi válság előestéjén a központilag felügyelt pénzügyi szektor már csupán a CDC¹⁵-t, a BPI¹⁶-t és a Banque postale-t foglalta magában, bizonyos ágazatokban továbbra is jelentős maradt az állami ellenőrzés. A természetes monopóliumot megtestesítő hálózatok kezelőinél, egyes jelentős közszolgáltatóknál (posta, vasút) – a szociális konfliktusok kockázata és/vagy a szektor alacsony profitabilitása miatt –, továbbá némely stratégiai (például atomipari) vállalkozás (lásd Areva) esetében a franciák egyelőre lemondtak a privatizáció folytatásáról (*Fournier, 2014*).

¹⁴ Az angolszász modellhez való kritikus francia hozzáállás nem jelenti azt, hogy a saját gyakorlatukkal meg lennének elégedve. A szakértők zöme inkább valamiféle harmadik utas megoldást tartana megfelelőnek, amelyben a gazdasági hatékonyság összeegyeztethető a társadalmi kohézióval, a piaci verseny a közérdekkel, és a (francia értelemben vett) közszolgáltatás az európai integrációval. (Brillet 2004)

¹⁵ Caisse des dépôts et consignations: Takarékos és letéti pénztár, a régi OTP-re emlékeztető (adómentes lakossági betétek [ún. Livret A] gyűjtése, szociális lakások és önkormányzati beruházások finanszírozása), különleges jogállású, a parlament ellenőrzése alatt álló francia állami pénzügyi intézet, mely elvileg főként a magántőke számára kevésbé érdekes gazdaságfejlesztés (infrastruktúra, urbanizáció, környezetvédelem) finanszírozását biztosítja. Szerepét újabban vitatják, mert archaikus monopóliummal rendelkezik a szabályozott foglalkozásúak (közjegyzők, vagyonkezelők, felszámolók, végrehajtók) által kötelezően nála elhelyezendő letétekre (ingatlanügyletek foglaltaira, kiskorú manekenek/színészek fizetésére), melyek a gazdaság működési tehetetlensége miatt folyamatosan stabil forrásokat jelentenek, illetve lehetővé teszik a számára, hogy közép- és hosszú távú befektetések mellett kockázatos pénzügyi ügyletekbe is bonyolódjon. (*Generationlibre*, online)

¹⁶ Banque publique d'investissement: állami befektetési bank az állami és regionális fejlesztési politikák támogatására és a kis- és középvállalatok ilyen projektekben való részvételének finanszírozására.

Válság = változás?

A 2008-as globális pénzügyi válság nem tekinthető szakaszhatárnak a francia állam gazdasági szerepvállalását illetően. Ez utóbbiban 2008 nem hozott semmiféle törést, avagy újabb paradigmaváltást; pro és kontra – az állami ráhatás növelése és csökkentése mellett – persze keletkeztek érvek, de a fő trendben nem látni különösebb változást. A privatizáció már jóval a válság kirobbanása előtt lelassult, a legnagyobb állami vállalatok gazdálkodásában pedig 2004 (az APE¹⁷ felállításának éve) fontosabb dátumnak számít, mint 2008.

Ugyanakkor a válság és a kormányzat gazdasági szerepéről való közgondolkozás, illetve ez utóbbi változása bizonyos tekintetben mégis összefügg. A krízis ugyanis – melynek nyomán milliók kerültek a korábbinál sokkal szűkebb körülmények közé – további lökést adott annak a folyamatnak, illetve irányzatnak, amely egyre szigorúbb (értsd: a magánszférára jellemző) gazdálkodást követel meg a közösségi pénz és vagyon felett diszponálóktól.

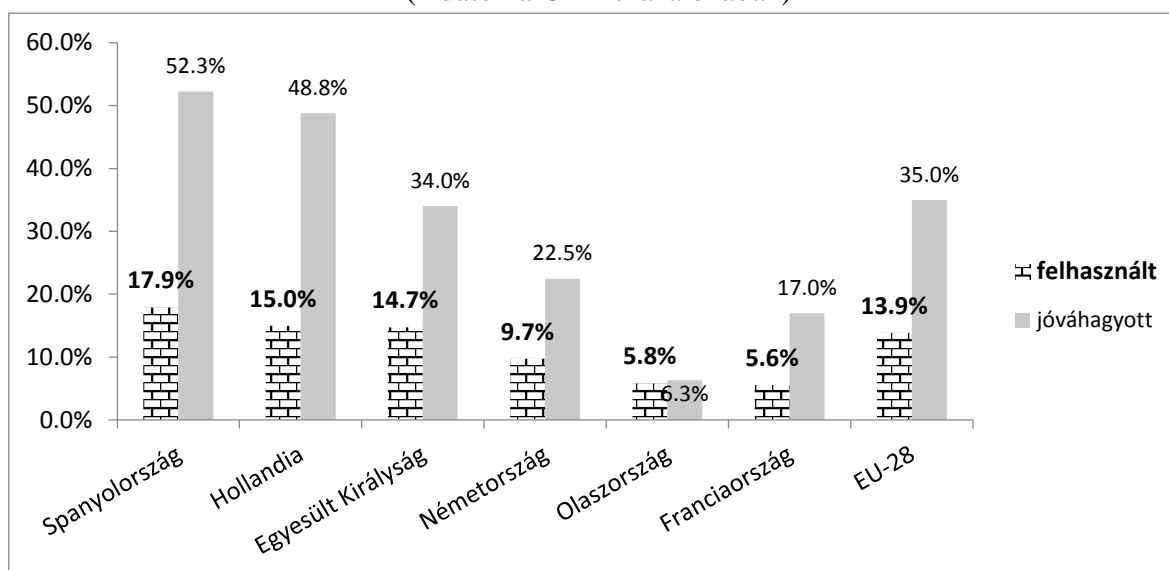
A francia bankok és a pénzügyi válság

A 2008-as globális pénzügyi válság a francia bankrendszert jóval kevésbé rázta meg, mint a hasonló gazdasági méretű európai versenytársakét. Különböző, a jelen fejezetben részletezendő okok (például szabályozási és szerkezeti sajátosságok) miatt kevésbé volt kitéve a külföldről érkező sokkhatásoknak. Tény, hogy a franciák viszonylag keveset – 2008–2014 között a GDP-jük 5,6 százalékának megfelelő összeget (119 milliárd eurót) – költöttek bankjaik megmentésére, ami európai összehasonlításban – főként a régi tagországok között – rendkívül alacsony szintnek számít. Mindesetre az EU hat legnagyobb gazdasággal rendelkező tagországa közül Franciaország ezzel az aránnyal az utolsó helyen áll (lásd a 3. ábrát). Az említett összeg 21,1 százaléka a bankok feltőkésítésére, 1,0 százaléka pedig az értékevesztett eszközökkel kapcsolatos intézkedésekre ment el. A maradék 77,9 százalékot a hitelek egy részére nyújtott *de facto* állami garanciavállalás tette ki; az eredetileg 319,8 milliárd euróra rúgó – a kormány által jóváhagyott, a Bizottság által pedig az állami támogatásra vonatkozó uniós joggal összeegyeztethetőnek ítélt – garanciából végül „csupán” 92,7 milliárd eurónyit használtak fel.¹⁸

¹⁷ Agence des participations de l'Etat: Állami Részesedések Ügynöksége.

¹⁸ A támogatás jelentős része ahhoz a két bankhoz került, amelyek a legnagyobb kötvénybiztosítók közé tartozó amerikai leányvállalataik révén a leginkább megszenvedték a subprime válságot: a Natixis-hoz, a Banque Populaire és a Caisse d'Épargne 2006-ban felállított közös befektetési bankjához, valamint a francia-belga Dexia-hoz. Ezek mindketten a monoline-ok – az eleinte az amerikai önkormányzatok hitelfeltételeinek

A 2008–2014 között az EU 6 legnagyobb gazdaságában a pénzügyi szektornak nyújtott állami segítség relatív nagysága
(Adatok a GDP százalékában)

Forrás: Saját szerkesztés az EB, DG Competition (online) adatai alapján.

A francia adófizetők tehát viszonylag olcsón megúszták a globális pénzügyi válság bankrendszerüket érintő következményeit. Az állami támogatásokat, melyek zöme a krízis első éveire koncentrált, nem kellett a későbbiekben számottevően megnövelni.¹⁹ A jelenség hátterét vizsgálva abból kell kiindulni, hogy az 1980-as évek elejének neoliberális fordulata, valamint az azt követő privatizációs időszak igen jelentős változásokat indított el a francia pénzügyi rendszerben. A korábbi állami (közösségi) tulajdonosi dominancia hirtelen véget ért, a legnagyobb kereskedelmi bankok megjelentek a tőzsdén. A jogi szabályozás egységesítése 1984-től a hitelezéssel foglalkozó intézmények számára lehetővé tette, hogy univerzális bankokká alakuljanak át, azaz korábbi főtevékenységüket nagyobb nyereséggel kecsegtető irányba egészíthessék ki. Fejlődött a tőzsde, 1986-ban beindult a kereskedelem a határidős piacon, a MATIF-on²⁰. A hitelpiaci korlátozások felszabadítása megélénkítette a versenyt a belső piacon. A francia bankok és a nem pénzügyi vállalkozások közötti kapocs –

feljavításával foglalkozó, majd 1985-től az egyre komplikáltabb, derivatívákra alapuló értékpapírcsomagokra is garanciát vállaló, s ezáltal magukat a jelzálogpiaci subprime-mal kapcsolatos kockázatoknak is egyre inkább kitevő ún. kötvénybiztosítók – legnagyobbikái közé tartozó amerikai leányvállalataik (FSA és CIFG) révén kerültek padlóra (Lautier – Simon online).

¹⁹ Ugyanakkor nem feledhető, hogy a francia bankok odahaza – és a leánybankjaikon keresztül sok más országban (főleg Dél-Európában) – később igencsak megsínylették a válság másodlagos hatásait: a gazdaság lassulását és a szuverén adósságválságot (Howarth, 2013, 381. o.).

²⁰ Marché à terme international de France.

mely sohasem volt olyan erős, mint Németországban – tovább gyengült, a vállalatok (főként a CAC40²¹ blue chipjei) egyre inkább a pénzpiacokról finanszírozták magukat. A francia gazdaság a pénzügyi hálózatra épülő kapitalizmus modellje felől elindult egy pénzügyi alapokra épülő modell felé (*Hardie–Howarth* 2009, 1020. o.). A változás azonban nem volt esztelenül gyors, a régi modell beépített fékjei működtek, s végső soron ez mentette meg a francia pénzügyi rendszert attól, hogy a globális pénzügyi válságban a brithez vagy a némethez hasonló méretű kár érje.

Melyek voltak az említett fékek? Először is magának a pénzügyi rendszernek a szerkezete. A privatizációs kurzus nyomán Franciaországban rendkívül koncentrált, néhány nagy nemzeti óriásbank köré épülő pénzügyi rendszer jött létre, amelynek elemei egymással és a gazdaság más ágazatainak nagyvállalataival egy bonyolult kereszttulajdonosi hálózatban kapcsolódtak össze. És bár a válságot megelőző évtizedben a francia gazdaság és tőzsde fokozódó nemzetköziesedésével a kereszttulajdonlás kiterjedt hálózatai kezdtek felbomlani, a pénzügyi hálózatokra épülő gazdasági modell sok tekintetben tovább élt. Az óriáscégek többségéhez hasonlóan a pénzintézetek egyrészt továbbra is rendelkeztek a tényleges irányítást a kezében tartó, vagy legalább a stratégiai kérdésekben blokkolásra képes nagyrésztvényessel (*Harbula*, 2007, 448. o.); másrészt a vezetőségben még mindig ott voltak és döntő pozíciókat töltöttek be a pénzügyminisztérium és a bankfelügyelet egykori szakemberei, illetve tanácsadói, a nagy államtestületek főtisztviselői elithálózatának egymást még az iskolapadból ismerő, standardizált karrierpályát befutó képviselői (*Schmidt* 2003, 542. o.).

A bankok élén álló menedzserek közös kulturális (értsd: államigazgatási) gyökerei megóvták a társaságokat attól, hogy túlságosan kockázatos ügyletekbe bonyolódjanak, de legalábbis attól, hogy a kockázatos befektetések túl nagy jelentőségre tegyenek szert a tevékenységükben. Jellemző példa, hogy amikor a pénzügyi liberalizációval lehetővé vált a tevékenységi körök szélesítése, a francia bankok erős hídfőállásokat építettek ki a lakossági szolgáltatások terén, nem utolsósorban az egyébként is a saját vadászterületüknek tekintett dél-európai országokban.²² Szemben a brit és német példával, amelyekben a bankok nemzetközi nyitása főként a vállalati hitelezésre és a beruházási banki tevékenységre koncentrált, a francia bankrendszer a viszonylag kisebb kockázatot magában rejtő külföldi lakossági üzletágban terjeszkedve növekedett nemzetközivé. A francia pénzügyi rendszer elsősorban ennek a mind odahaza, mind pedig külföldön igen jelentős rezsiviselővé avanszáló

²¹ A legjelentősebb párizsi tőzsdeindex.

²² Itáliai terjeszkedése révén 2006/2007-re mind a BNP Paribas, mind pedig a Crédit Agricole Olaszországot a második „hazai” piacának tekintette (CECEI, 2008, 127. o.).

lakossági üzletágnak köszönhető, hogy a globális pénzügyi válságból származó veszteségek nem okoztak számára nagyobb megrázkódtatást (*Hardie–Howarth, 2009, 1023. o.*).

Hasonló óvatosság mutatkozott a származtatott ügyletek terén is. A francia bankok inkább a részvény-, kamatláb- és devizaárfolyam-derivatívákra specializálódtak, s az ezekből származó óriási profit csökkentette a készletet a sokkal veszélyesebb hitelderivatívákkal való üzletelésre. Összességében a francia bankok méretükhöz, vagyis a pénzpiaci turbulenciáknak való ellenálló képességükhöz képest:

- Kevés pénzt fektettek a későbbiekben mérgezővé vált (főként az amerikai *subprime* jelzálogokon alapuló) pénzügyi termékekbe.

- Kevésbé bonyolódottak mérlegen kívüli tevékenységekre – a hitelezés kockázatát eszközfedeztetű banki hitelek átcsomagolásával és továbbértékesítésével a tőkepiaci befektetőkre való háritására, illetve szétszétadására – szakosodott egységek (SIV²³-ek) felállításába. Általában kevésbé merültek bele az értékpapírosításon alapuló kölcsönnyújtásba.

- Kevésbé függték a rövidlejáratú bankközi hitelezéstől (*Howarth, 2013, 376–377. o.*).

A felsorolt tények részben az egyes pénzintézetek stratégiájából következnek, azonban annyira egyformán jellemzik az összes francia pénzintézetet, hogy rendszerszerű jelenségre is utalhatnak, ami végső soron a mindenkori francia gazdaságpolitikával is kapcsolatba hozható. Mert hiába tereli az állam a bankokat az innovatív tevékenységek – például a hitelezést felpörgető értékpapírosítás – felé, ha eközben olyan törvényeket és szabályozásokat hagy a rendszerben, amelyek hosszas engedélyezési procedúrákkal lassítják a SIV-ek felállítását, vagy éppen – például a határidős tőzsde megnyitásával – más irányba, más tevékenységek felé engednek gyorsabb váltást. Végül megemlítendő, hogy a nagy piacvezető hazai bankok (nemzeti bajnokok) létrehozása és megerősítése érdekében évtizedekig a rendszerben maradt egy sor törvény és rendelkezés – például az adómentes betétek (*livret A*) kezelésének néhány bankra történő korlátozása, a CDC kitüntetett szerepe, vagy az ellenséges tőzsdei felvásárlást nehezítő szabályozás²⁴ –, amelyek így együtt nem csak hatékony védelmet, de egyfajta irányadó keretet is biztosítottak a francia pénzintézetek számára.

²³ Structured Investment Vehicle: struktúrált befektetési társaság.

²⁴ A már korábban meglévő, az ellenséges tőzsdei felvásárlást akadályozó sávos bejelentési, engedélyezési kötelezettség 1989-től kiegészült a bankok védelmét igen hatékonyan szolgáló újabb rendelkezéssel. Az utóbbi értelmében bárki, aki vásárlásai során egyedül vagy másokkal összehangoltan az adott cégben akár a tőke, akár a szavazatok egyharmadát biztosító részvényhányadra tett szert, köteles volt a szavazatokat biztosító részvények kétharmadáig nyilvános vételi ajánlatot tenni. Ez a rendelkezés alaposan megdrágította a nagyobb cégek és a nagybankok ellenséges célú átvételét (*Borgomano et al, online*).

Bár a francia pénzügyi rendszer a sorozatos liberalizációs reformok révén – úgy a francia bankok külföldi terjeszkedését, mint a külföldi pénzintézetek franciaországi piacra jutását illetően – rendkívül nyitottá vált, a piac nemzetköziesedése nem vezetett a külföldi bankok jelentős franciaországi térnyeréséhez. Ennek az ellenkezője történt: a verseny növekedése erős koncentrációs folyamatot indított el, s az egyre nagyobb és erősebbé váló francia nagybankok a külföldi piacok felé terjeszkedtek. Az expanziót a globális pénzügyi válság sem tudta megakasztani. Ma már éppen az okoz problémát, hogy egyes bankok túlságosan is nagyra nőttek, és az öt vezető francia pénzintézet közül négy fölkerült az FSB²⁵ (problémáik, méretük, komplexitásuk és kapcsolódásaik miatt) a globális pénzügyi rendszert veszélyeztető, rendszerszintű kockázatot képviselő bankokat (G-SIBs)²⁶ tartalmazó listájára.²⁷

Még akkor is, ha a túl nagy sikernek is megvan a hátulütője, megállapítható, hogy az államnak kitüntetett szerepe volt a francia bankrendszer fejlődésében, nemzetközivé válásában, piaci orientációjának növekedésében, és közvetlen tulajdonosi beavatkozás nélkül is sokat tett azért, hogy a szektor nagyobb buktatók nélkül vészelve át a globális pénzügyi válság legrosszabb időszakát. A 2000-es évek elejétől, a gazdaság egyéb stratégiainak ítélt ágazataiban is előtérbe került az indirekt ráhatás. Az egymást követő kormányok ahelyett, hogy elítélték volna, maguk is egyre inkább éltek a piac kínálta eszközökkel.

Vagyonkezelő állam

Bár az 1980-as évek közepétől elinduló (re)privatizáció több hullámban látványosan leszűkítette az állam gazdasági mozgásterét, ez azonban nem jelentette azt, hogy ne folytatódtak volna a viták a maradék állami szektor minél hatékonyabb működtetéséről. A viták alapjául szolgáló elemzések egyrészt alapelveket és ajánlásokat fogalmaztak meg, másrészt fölhívták a figyelmet a helyzet tarthatatlanságára. Kezdjük ez utóbbival! Miközben a piacok egyre jobban megnyíltak a globális verseny számára, az európai versenypolitika egyre szigorúbban ellenőrizte az állami szektor finanszírozását, a pénzügyi tevékenységek hozadéka pedig a gazdaság finanszálódása folytán meghaladta a reálgazdaságét, továbbá a részvényesi szerepkör és a vállalatvezetési módszerek is gyökeresen átalakultak, addig az

²⁵ Financial Stability Board: Pénzügyi Stabilitási Tanács, svájci székhelyű nemzetközi testület, mely a G20-ak jóváhagyásával a globális pénzügyi rendszer monitorozásával és ajánlások kidolgozásával foglalkozik.

²⁶ Global systemically important banks.

²⁷ A 2015. novemberi, 30 bankot tartalmazó listán 8 amerikai, 4–4 brit, francia és kínai, 3 japán, 2 svájci és 1–1 német, olasz, holland, spanyol, illetve skandináv bank szerepel (FSB, 2015a).

állam nem volt képes ilyen ütemben megújulni, s a közszféra vállalatainak működését részben még az 1950-es években (!) hozott rendeletek szabályozták (*Minefi*, 2003, 7. o.).

Az alapelvek között szerepelt az állam részvényesi és egyéb funkcióinak szétválasztása, a közszolgáltatások átlátható és számon kérhető koncessziós szerződéseken alapuló kiszervezése, a közszolgáltatói és a versenyszférába sorolható tevékenységek elkülönítése, illetve amennyiben ez utóbbiak gyors fejlődése várható, úgy az adott vállalat tőkéjének a magánbefektetők számára történő megnyitása. A két legfontosabb javaslat az állam részvényesi szerepkörének betöltésére hivatott ügynökség (egyfajta vagyönügynökség) felállítására, valamint a tevékenységük nagyobb részét valódi verseny piacon folytató vállalkozások részvénytársasággá történő mielőbbi átalakítására vonatkozott.

Az elemzések megegyeztek abban, hogy az államnak meg kell teremtenie azokat az eszközöket, melyek segítségével végre felelős vagyongazdálkodást lesz képes folytatni, elősegítve ezzel a portfóliójába tartozó cégek fejlődését (*Minefi*, 2001, *Minefi*, 2003, *Barbier de la Serre et al.*, 2003).

Egy 2004. évi rendelettel végül létrejött az APE, melynek küldetéséről, céljairól és a működését szabályozó irányelvekről a következőket érdemes tudni:

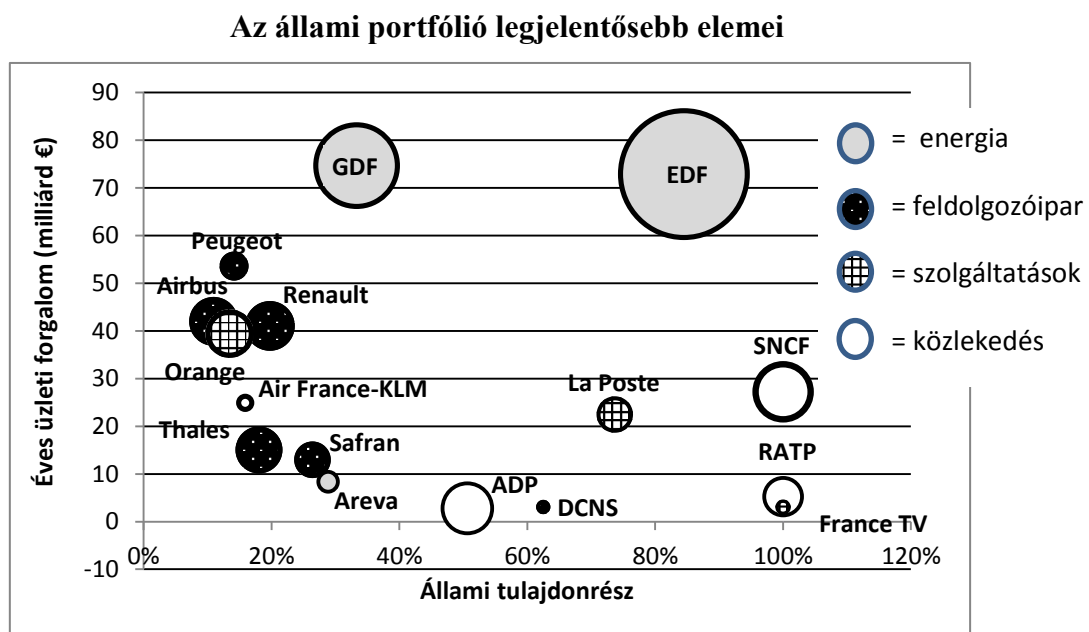
- az APE hosszú távú érdekek alapján tevékenykedő, nem egyszer igen lassú megtérüléssel számoló, megfontolt befektetőként az állam szempontjából stratégiai jelentőségűnek ítélt vállalkozások saját tőkéjébe investál;²⁸
- befektetései hozadékát kétféleképpen használhatja fel: vagyönkezelői tevékenységébe forgatja vissza, vagy az államadósság csökkentésére fordítja (APE onlinea, APE onlineb);
- az APE négyes célrendszerében megjelenik:
 - a stratégiai cégekben történő kellő mértékű – például az elektromos hálózatüzemeltetőkben 100, a gáz- és áramszolgáltatóban 70, a párizsi repülőterek üzemeltetőjében 50 százalékos – részesedés fenntartása (*Sénat*, 2016);
 - az ország alapvető szükségleteit kielégíteni képes stabil közszolgáltató cégek fennmaradásának biztosítása;
 - az európai és a francia gazdaság növekedésében meghatározó szektorok vállalkozásai fejlődésének és konszolidációjának elősegítése;²⁹

²⁸ Stratégiai jelentőségűek például a természetes vagy gazdasági monopóliumot megtestesítő, valamint a biztonsági, biztonságpolitikai és nemzetvédelmi szempontból fontos társaságok, amelyek beruházásait az állam – az EU működéséről szóló Szerződés állami szubvenciókat szabályozó 107-es cikkelyével összhangban – gondos magántulajdonos mintájára tőkeemeléssel, vagyis anélkül kívánja finanszírozni, hogy az a cégek eladósításához vezetne (*Boillon*, 2014, 41. o.).

- és a vállalatok (tőkeinjekciókkal történő) megmentése olyan egyedi esetekben, amikor a csőd rendszerszintű következményekkel járna (APE onlinec).

Az APE 2014–2015-ös éves jelentéséből kiderül, hogy ez az alig 50 fős ügynökség – 2014-ben 143 milliárd eurós forgalmat bonyolító, mintegy 1,8 millió főnek munkát adó – 77 nagyvállalatban összesen 110 milliárd euró értékű állami részvénytársaság fölött diszponált, és 2014-ben 4,1 milliárd euró osztalékot fizetett a költségvetésbe. (A portfólió főbb elemeiről lásd a 4. ábrát.)

4. ábra

Forrás: APE [2015] alapján.

Megjegyzés: A körök mérete a cégekben lévő állami rész értékével arányos: a jegyzett cégekben a tőzsdéi érték (2015.04.30-án), a többiben (SNCF, La Poste, RATP, DCNS, France TV) a saját tőke alapján. Az ábrán a 10 ezer főnél nagyobb létszámú cégek láthatók.

Az APE létrehozását megelőző elemzések ajánlásai közül a versenypiacon működő állami vállalatok gazdasági társaságokká alakítása jelentős arányban megtörtént. Néhány nagyobb cég (EDF, GDF, ADP) már 2004–2005-ben átalakult, és 2013–2014-re a vagyoni ügynökség égisze alá tartozó cégek kétharmada részvénytársasági formában tevékenykedett (APE, 2013,

²⁹ Eme cél eléréséhez nincs feltétlenül szükség arra, hogy az állam többségi tulajdonos legyen. A részvényesi struktúra függvényében általában elég lehet egy 5–30% közötti állami részesedés. (APE onlinec)

Bár a vállalatok eredményességét és értékteremtésük minőségét inkább az iparág, semmint a részvényesi struktúra határozza meg, kutatások bizonyítják, hogy a többségi részvényessel rendelkező cégek a szétaprózott tulajdonosi szerkezetű cégeknél általában jobban teljesítenek. Mindazonáltal a többségi részesedésnek van egy optimális szintje (kb. 25–30% között), mely felett a teljesítmény már csökkenő (Harbula, 2007, 449. o.).

15. o., APE, 2015, 26. o., *Boillon*, 2014, 46. o.). A kereskedelmi társasági forma előnye – azon kívül, hogy az európai versenyszabályozás és a bírósági gyakorlat is kevesebb fogást talál ezen, mint a közintézményeken (pl. a tengeri kikötők, szénbányák üzemeltetőin)³⁰ –, hogy a cégek szabadabban diverzifikálhatják tevékenységi körüket, így hatékonyabban semlegesíthetik az egyes piacok konjunkturális ingadozásaiból eredő kockázataikat, illetve veszteségeiket.

Ugyanakkor a jelentéseknek az átlátható működésre és szerződéskötésre vonatkozó javaslatai nem valósultak meg teljes körűen, pontosabban, kissé ellentmondásos a kormányzati szándék és cselekvés. Egyrészt olyan jogi változások léptek életbe, amelyek egyszerűsítik és a magánszféra szereplőjéhez hasonlatossá teszik a közszféra vállalatainak működését, és amelyek nyomán csökken az állami kinevezettek száma és aránya, vagyis a főtisztviselők viszonylag szűk köre helyett nagyobb arányban lehet a vállalat érdekeinek jobban megfelelő szakértői körből igazgatósági és felügyelőbizottsági tagot kinevezni (APE onlinec, APE, 2013, 7. o., APE, 2015, 9. o.).

Másrészt egy 2014 márciusi (eredeti elnevezésében a reálgazdaság visszahódítását célzó) törvény általánossá tette a részvényüket legalább 2 évig megőrző (hűséges) befektetők számára a dupla szavazatra feljogosító részvényt a tőzsdén jegyzett vállalkozásoknál, ami az 1000 főnél nagyobb létszámmal dolgozó vállalatok részére megnehezíti (lelassítja és megdrágítja) franciaországi telephelyeik bezárását és a tömeges elbocsátásokat. Ezzel az állam ellenőrző szerepét erősíti (*Légifrance*, onlineb).³¹

Bizonyára fel lehet mutatni egy-két esetet, amelyekben a törvény segített a munkahelyek megőrzésében,³² de inkább arról van szó, hogy lényegében a korábbi neoliberais irányt folytató gazdaságpolitikai gyakorlat miatt a baloldalon, sőt magán a szocialista párton belül is a szakadás jelei mutatkoznak. Ezért a 2012 óta regnáló baloldali kormányzat – választói

³⁰ Franciaországban a közintézmények közösségi finanszírozású, a közjog hatálya alá tartozó jogi személyek, melyek közérdekű tevékenységet látnak el. Pénzügyi-gazdálkodási önállóság szempontjából valahol a szoros központi igazgatású hatóságok, és a nagyobb önállóságot élvező állami vállalatok között helyezkednek el.

³¹ A törvényhozó kinyilvánított szándéka a vállalatok spekulációs támadások elleni védelme volt, de a gyakorlatban az állam számára lehetővé vált, hogy úgy adjon el részvényeket – más irányú befektetéseit finanszírozandó vagy államadósságát csökkentendő – hogy közben ne csökkenjen az adott cégben a befolyása (*Le Figaro*, 2015).

³² Lásd például a kormány tőkeemelését a Renault-ban, melynek révén az állam befolyása akkorára nőtt, hogy minden bizonnyal meg fogja tudni gátolni a franciaországi munkahelyek veszélyeztetésére vonatkozó terveket. (*Le Monde*, 2015). Ugyanakkor az akciót a tőzsde másként értékelte: a Renault-árfolyam rövidtávon harmadával esett, majd jelentős kilengések után kb. 10–15 százalékkal a korábbi érték alatt ingadozik (Euronext online).

bázisának megtartása érdekében – kénytelen minden eszközzel (még ha sokszor szélmalomharcnak tűnik is) a franciaországi munkahelyek megőrzéséért küzdeni.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a kényszert alkalmazó törvényekkel szemben a megegyezésre törekvés, valamint a magánszektorból kölcsönzött módszerek (például az APE által folytatott vagyonkezelés) célravezetőbbek. Az előbbire példa a romló eredményeket felmutató PSA esete, amelyben a kormányzat, a Peugeot család és a cég kínai partnere, a Dongfeng meg tudott egyezni abban, hogy a tőkéből egyenlő részt (14–14 százalékot birtokolva) és a vállalatirányításban egyenlő felelősséget vállalva mintegy 3 milliárd euróval (ebből az APE része 800 millió) emeljék a vállalat tőkéjét. Az egyezés révén lehetővé vált, hogy egyszerre kerüljék el az üzembezárásokat Franciaországban, tartsák otthon a K+F tevékenység háromnegyedét és segítsék a cég nemzetközi terjeszkedését (*Le Huffington Post*, 2014). A vagyonkezelés hatékonyságára példa az EDF és az SNCF 2009 utáni terjeszkedése (ennek hatását lásd a 2. ábrán), amit a magáncégek gyakorlatához egyre közelebb álló vállalatvezetési módszerek tettek lehetővé. A Dalkia EDF általi felvásárlása 2014-ben – a cég kiterjedt leányvállalati hálózata okán – önmagában közel 200 új céggel bővítette a többségi állami ellenőrzés alatt álló vállalkozások számát.³³

Végszó

Az államnak a közösségi tulajdonú vagy ellenőrzésű vállalatokon keresztül megvalósuló gazdasági szerepvállalását illetően Franciaország ma már nem lóg ki a partnerei közül.³⁴ Ha valami miatt mégis különbözőnek tűnik, az részben a menedzserek közös oktatási és államigazgatási gyökereiből fakad (lásd a bankok jó válságtűrő képességét), részben a 2012 óta regnáló szocialista kormány azon igyekezetéből, hogy a választói bázis megtartása érdekében a gazdasági patriotizmusnak legalább a látszatát fenntartsa. Hiába azonban a kardcsörtetés és a hangzatos elnevezésű törvények: a globalizáció és a nemzetközi versenypiacok valóságából fakadóan, amíg a tőke megtérülésére sokkal kedvezőbb kilátások kínálóznak Franciaországon kívül, addig a befektetésekben ez tükröződni fog.

³³ Ha a létszámadatok nem követik az állami cégek számának növekedését (lásd a 2. ábrát), ez abból adódik, hogy a legnagyobb közfoglalkoztatóknál (például vasút, posta, energetika) folyamatos létszám-racionalizálás folyik (*INSEE*, 2016b).

³⁴ A francia statisztikai hivatal adatai szerint 2014 végén 1632 francia cég állt állami ellenőrzés alatt, amelyeknél összesen 795 ezer fő talált munkát. Az alkalmazottak 85 százaléka a közlekedés/szállítás/raktározás (60,7 százalék), az energiatermelés és -szolgáltatás (16,7 százalék), vagy a tudomány (7,6 százalék) területén dolgozott (*INSEE*, 2016b). A francia állami cégek tőkéjének GDP arányos könyv szerinti értéke 2012-ben jóval a holland, a svéd, a finn, az olasz, a balti, a cseh, a lengyel vagy az ír állami cégek hasonló értéke alatt maradt (EB, 2015, 35. o.).

Az állami részesedéssel rendelkező vállalkozások kétharmada már részvénytársaságként, s körülményeit tekintve egyre inkább a magánszféra többi vállalatának mintájára működik. Több cég a nevét is megváltoztatta, csak hogy szabaduljon a régire rakódott, a paternalista állammal és a bürokratikus aurával kapcsolatos előítéletektől.³⁵ A még átalakulás előtt álló cégeknél azonban továbbra is akad példa a tulajdonos állam által alkalmazott „kézi vezérlésre”.³⁶

Bár a globális válság nem jelent szakaszhatárt, azért a korábbi (reprivatizációs) kurzus ideológiai alapjai meginogtak. Bizonyos funkciókban az állami (közösségi) tulajdonú vállalatok életképessége, válságtűrő képessége, s ezáltal létjogosultsága bizonyítást nyert. A privatizációs folyamat nem állt ugyan le (jelenleg a vidéki repterek magánkézbe adása van napirenden), de az állami tulajdon térvesztése megtorpant, és bizonyos folyamatok (például a klímaváltozással kapcsolatban várható teendők) abba az irányba mutatnak, hogy a gazdaság egyes területein lesz még kereslet a közszolgálati jelleg erősítésére (Fournier, 2015).

Hivatkozások

Andrieu, C. et al. [2014]: Le programme du Conseil national de la Résistance en perspective. *Histoire@ Politique*, No. 24, Le dossier.

APE [onlinea]: Notre mission statement. Letölthető: <http://www.economie.gouv.fr/agence-participations-etat/notre-mission-statement>

APE [onlineb]: Lignes directrices de l'État actionnaire. Letölthető: [http://www.economie.gouv.fr/files/files/directions_services/agence-participations-etat/Documents/Textes_de_reference/Lignes_directrices_de_l'Etat_actionnaire - 17_03_2014.pdf](http://www.economie.gouv.fr/files/files/directions_services/agence-participations-etat/Documents/Textes_de_reference/Lignes_directrices_de_l'Etat_actionnaire_-_17_03_2014.pdf)

APE [onlinec]: Notre stratégie. Letölthető: <http://www.economie.gouv.fr/agence-participations-etat/notre-strategie>

APE [2013]: L'État actionnaire – Rapport 2013.

APE [2015]: L'État actionnaire – Énergie, industrie, services et finance, transports.

Asselain, J. C. [2002]: Le siècle des dévaluations. Du franc Poincaré au “franc fort”. *Les Notes Bleues*.

Bajomi Endre [1938]: A francia gabonahivatal. *Korunk*, Vol. 13., 536–538. o.

³⁵ Így lett a Gaz de France-ból *Engie*, a France Télécomból *Orange*.

³⁶ *Boillon* [2014, 67–68. o.] több példát is hoz erre, köztük például azt, amelyben a már éppen eléggé eladósodott SNFC igazgatótanácsát belekényszerítették az Alstom 40 TGV-szerelvényére vonatkozó vásárlásba.

- Banque de France* [online]: Loi tendant à modifier et à compléter les Lois et statuts qui régissent la Banque de France. Histoire, Les grandes dates 1920–1960. Letölthető: https://www.banque-france.fr/uploads/tx_bdfgrandesdates/statuts-lois_08.pdf#page=207
- Barbier de La Serre, R. – David, J-H. – Joly, A. J. – Rouvillois, P.* [2003]: L'Etat actionnaire et le gouvernement des entreprises publiques. Ministère de l'Economie, des finances et de l'industrie, , 24.2.2003, Paris.
- Bauer, M.* [1988]: The politics of state-directed privatisation: The case of France, 1986–88. *West European Politics*, 11.4.1988, 49–60. o.
- Bizaguet, A.* [1983]: L'importance des entreprises publiques dans l'économie française et européenne après les nationalisations de 1982. *Revue économique*, Vol. 34., No. 3., 434–465. o.
- Boillon, C.* [2014]: La gouvernance des entreprises à participations publiques – L'Etat comme actionnaire privé. Letölthető: <http://memoire.jm.u-psud.fr/docannexe/file/4401/La-gouvernance-des-entreprises-%C3%A0-participations-publiques---Christophe-Boillon---VF.pdf>
- Borgomano, C. – Hoen, O. – Mora, A. – Tetelboun, C.* [online]: Prise de controle de sociétés et moyens de défense. Letölthető: <http://www.jeuilin.net/ScPo/OPA.htm>
- Brillet, E.* [2004]: Le service public “à la française”: un mythe national au prisme de l'Europe. *L'économie politique*, (4), 20-42.
- Brucy, G.* [2001]: La doctrine de la CGT sur la formation des adultes: entre pragmatisme et lutte de classes (1945–1955): Jalons pour une histoire de la formation professionnelle en France. *Travail et emploi*, No. 86.
- CECEI [2008]: 2007 Rapport annuel du Comité des établissements de crédit et des entreprises d'investissement.
- Chevallier, F.* [1979]: Les entreprises publiques en France – La documentation française. *Notes et Études documentaires*, Nos. 4507-4508, 9 Mars 1979.
- Cohen, E.* [1993]: Représentation de l'adversaire et politique économique: nationalisation, politique industrielle et Acte unique européen. *Revue française de science politique*, No. 5., 788–806. o.
- Cohen, E.* [2007]: Le CIRI ou l'ingénierie sociale du déclin industriel. Actes du Colloque du Creusot 2007 (A paraître), 21 mai.
- Cour des comptes [2013]: Les faiblesses de l'État actionnaire d'entreprises industrielles de défense, rapport public thématique.

- Doumayrou, V.* [2007]: La fracture ferroviaire: pourquoi le TGV ne sauvera pas le chemin de fer. Editions de l'Atelier.
- EB [2015]: European Economy. Occasional papers, No. 224, June.
- EB, DG Competition [online]: State Aid Scoreboard 2015. Aid in the context of financial and economic crisis. Letölthető: http://ec.europa.eu/competition/state_aid/scoreboard/financial_economic_crisis_aid_en.html
- Euronext* [online]: Renault. Letölthető: <http://www.boursedeparis.fr/products/equities/FR0000131906-XPAR>
- Fournier, J.* [2014]: L'entreprise publique. Előadás az Actualité du droit de l'entreprise c. konferencián 2014. június 13-án. Collège de France, Amphitéâtre Marguerite de Navarre, Paris
- Fournier, J.* [2015]: L'évolution de l'action publique en France. Előadás az École Nationale des Travaux Publics de l'Etat-ban, április, Vaulx-en-Velin.
- FSB [2015a]: 2015 update of list of global systematically important banks (G-SIBs). Financial Stability Board, 3 November.
- Generationlibre* [online]: Le visage de la finance folle: la Caisse des Dépôts et Consignations. Letölthető: <https://www.generationlibre.eu/wp-content/uploads/2014/02/CDC1.pdf>
- Harbula Péter* [1999]: Tulajdonosi és nagyvállalati struktúra a francia gazdaságban. *Közgazdasági Szemle*, Vol. 46. , No. 3., 245–265. o.
- Harbula Péter* [2007]: Francia vállalatok tulajdonosi szerkezete, felelős irányítása és felelőssége. *Hitelintézeti szemle*, Vol. 6., No. 5. , 429–452. o.
- Hardie, I. – Howarth, D.* [2009]: Die Krise but not La Crise? The financial crisis and the transformation of German and French banking systems. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 47., No. 5., 1017–1039. o.
- Howarth, D.* [2013]: The Legacy of State-led Finance in France and the Rise of Gallic Market-Based Banking. *Governance*, Vol. 26., No. 3., , 369–395. o.
- INSEE [2016a]: Entreprises publiques. Letölthető: http://www.insee.fr/fr/themes/document.asp?reg_id=0&ref_id=T16F154
- INSEE [2016b]: Données détaillées sur le répertoire des entreprises contrôlées majoritairement par l'État au 31 décembre 2014. Letölthető: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/1908490>
- Kissler, L. – Pautrat, M.-H.* [2007]: Modernisation des services publics et management social en France et en Allemagne. CIRAC.

- Kolm, S.C. [2010]: History of public economics: The historical French school. *The European Journal of the History of Economic Thought*, Vol. 17., No. 4., 687–718. o.
- Lautier, D. – Simon, Y. [online]: Les rehausseurs de credit anatomie d’une crise. Letölthető: [https://www.ffsa.fr/webffsa/risques.nsf/html/Risques_73-74_0042.htm/\\$file/Risques_73-74_0042.htm#n1](https://www.ffsa.fr/webffsa/risques.nsf/html/Risques_73-74_0042.htm/$file/Risques_73-74_0042.htm#n1)
- Le Figaro* [2015]: Actionnaires: pourquoi l’État veut imposer le droit de vote double. *Le Figaro Économie/Entreprises*, 14/04.
- Légifrance [online/a]: Loi n° 82-155 du 11 février 1982 de nationalisation. Letölthető: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000503960>
- Légifrance [online/b]: Loi n° 2001-420 du 15 mai 2001 relative aux nouvelles régulations économiques. Letölthető: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000503960>
- The Huffington Post* [2014]: PSA officialise l'arrivée de l'Etat et du chinois Dongfeng au capital. *The Huffington Post Actualités*, 19/02.
- Le Monde* [2015]: Qu’est-ce que le droit de vote double que l’Etat veut défendre chez Renault? *Le Monde Économie*, 08/04.
- Meisel, C. [2014]: The Role of State History on Current European Union Economic Policies. *Towson University Journal of International Affairs*, Fall Issue, Vol. XLVII., No. 1., 78–97. o.
- Minefi [2001]: L’État actionnaire: rapport 2001. Ministère de l’économie, des finances et de l’industrie.
- Minefi [2003]: L’État actionnaire: rapport 2003. Ministère de l’économie, des finances et de l’industrie.
- Musso, P. [2008]: III. La dérégulation du système des télécoms. *Repères*, 38–59. o.
- Privatization Barometer [online]: PB Database, France 1977–2013, Privatizations. Letölthető: <http://www.privatizationbarometer.net/database.php>
- Schmidt, V. [2003]: French capitalism transformed, yet still a third variety of capitalism. *Economy and Society*, Vol. 32., No. 4., 526–554. o.
- Sénat [2016]: Projet de loi de finances pour 2016: Compte d'affectation spéciale: participations financières de l’État. 15 mai.
- Souriac, R. [1996]: Histoire de France, 1750-1995: Société, culture, 1750–1995. Presses Univ. du Mirail, Vol. 2.
- Vessilier, E. [1983]: Aspects financiers des nationalisations. *Revue économique*, Vol. 34., No. 3., 466–495. o.

Vie Publique [2013]: L'évolution du périmètre du secteur public d'entreprises. *Vie Publique*, Découverte des institutions, le 19.08.